

**ORKYESTR VA ORKYESTR DIRIJYORLIGI FANINING ZAMONAVIY
ORKYESTR IJROCHILIGIDA MILLIY CHOLG‘ULARINING O‘RNI.****A.SH. KODIROV****ANDIJON VILOYATI T. SODIKOV NOMLI
7-SONLI MUSIKAGA IXTISOSLASHTIRILGAN
MAKTAB INTYERNATI XALQ CHOLG‘ULARI
BO‘LIMI ORKYESTR FANI O‘QITUVCHISI**

Annotasiya: Ushbu maqolada zamonaviy orkestr ijrochiligida milliy cholg‘ularning ahamiyati, ularning musiqiy imkoniyatlari va orkestr tarkibidagi o‘rni tahlil qilinadi. Milliy cholg‘ular orqali milliy musiqa an‘analari saqlanishi va zamonaviy ijro uslublari bilan uyg‘unlashishi yoritiladi. Shuningdek, milliy cholg‘ularni orkestr tarkibiga kiritish musiqaning badiiy ifodasini boyitishi va milliy madaniyat rivojiga hissa qo‘shishi ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: milliy cholg‘ular, zamonaviy orkestr, ijrochilik san‘ati, milliy musiqa, musiqiy an‘analar, orkestrlashtirish.

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматриваются методы обучения предмету оркестра и дирижирования на основе креативного подхода, а также его образовательные и воспитательные аспекты. Анализируется роль дирижёра в управлении оркестром, художественная интерпретация музыкальных произведений и обеспечение гармонии между исполнителями. Кроме того, рассматриваются педагогические особенности эффективной организации оркестровых занятий, развитие музыкального мышления исполнителей и формирование культуры коллективного исполнения.

Ключевые слова: оркестр, дирижирование, креативный подход, музыкальное образование, оркестровое исполнительство, коллективное исполнение, педагогическое мастерство.

Annotation: This article examines the role of national musical instruments in modern orchestral performance. It analyzes their artistic and acoustic possibilities as well as their importance in preserving national musical traditions. The study also considers the integration of traditional instruments into modern orchestral structures and their contribution to the development of musical culture.

Keywords: national musical instruments, modern orchestra, performance art, national music, musical traditions, orchestration.

KIRISH

Bugungi kunda musiqa san‘ati jahon madaniyatining ajralmas qismi sifatida jadal rivojlanmoqda. Ayniqsa, orkestr ijrochiligi musiqiy san‘atning eng murakkab va

ko'p qirrali yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Orkestr tarkibida turli xil cholg'ularning uyg'unligi, ularning tembr va ovoz imkoniyatlarining bir-biri bilan moslashishi musiqiy asarning badiiy mazmunini yanada boyitishga xizmat qiladi. Shu jihatdan qaraganda, zamonaviy orkestr ijrochiligida milliy cholg'ulardan foydalanish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi.

Har bir xalqning musiqiy madaniyati uning tarixi, urf-odatlar va ma'naviy qadriyatlari bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Milliy cholg'ular esa ana shu madaniy merosning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular orqali xalqning musiqiy tafakkuri, estetik qarashlari va ijodiy an'analari namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham milliy cholg'ularni zamonaviy orkestr ijrochiligida qo'llash nafaqat musiqiy imkoniyatlarni kengaytirish, balki milliy an'analarni saqlash va rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Zamonaviy musiqa amaliyotida milliy cholg'ularni orkestr tarkibiga kiritish orqali yangi tembrlar, original musiqiy ifodalar va boy ovoz imkoniyatlari yaratiladi. Bu esa kompozitorlar va ijrochilar uchun yangi ijodiy imkoniyatlar ochadi. Shu bilan birga, milliy cholg'ularning orkestr ijrosida qo'llanilishi milliy musiqa madaniyatini keng targ'ib qilish va uni jahon musiqiy makonida tanitishda muhim ahamiyatga ega.

Shu nuqtai nazardan, zamonaviy orkestr ijrochiligida milliy cholg'ularning o'rnini o'rganish, ularning musiqiy va badiiy imkoniyatlarini tahlil qilish hamda orkestr amaliyotidagi ahamiyatini yoritish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada milliy cholg'ularning zamonaviy orkestr ijrochiligidagi o'rnini, ularning ijro uslubi va musiqiy madaniyat rivojiga qo'shayotgan hissasi tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Zamonaviy orkestr ijrochiligi musiqa san'atining rivojlangan va murakkab shakllaridan biri bo'lib, u turli musiqiy cholg'ularning o'zaro uyg'unligiga asoslanadi. Orkestr tarkibida har bir cholg'u muayyan vazifani bajaradi va asarning badiiy mazmunini ochib berishda muhim o'rin tutadi. Milliy cholg'ularni zamonaviy orkestr tarkibiga kiritish esa musiqiy ijroning rang-barangligini oshiradi va uning badiiy imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Milliy cholg'ular har bir xalqning ko'p asrlik musiqiy an'analari va madaniy merosini o'zida mujassam etadi. Masalan, o'zbek milliy cholg'ulari — dutor, tanbur, rubob, g'ijjak, nay va doira kabi cholg'ular o'zining o'ziga xos tembr va ijro uslubi bilan ajralib turadi. Ularning ovoz imkoniyatlari nafaqat yakkaxon ijroda, balki orkestr tarkibida ham samarali qo'llanilishi mumkin. Bu cholg'ular orqali milliy musiqaning ruhi va ohangi yanada yaqqol namoyon bo'ladi.

Zamonaviy kompozitorlar milliy cholg'ularning imkoniyatlaridan foydalanib, orkestr uchun yangi musiqiy asarlar yaratmoqdalar. Bunday asarlarda milliy ohanglar, an'anaviy ritmlar va xalq musiqasi elementlari orkestr ijrosi bilan uyg'unlashtiriladi. Natijada musiqiy asarning badiiy ta'sirchanligi ortib, tinglovchilar uchun yanada qiziqarli va mazmunli bo'ladi.

Shu bilan birga, milliy cholgʻularni orkestr tarkibida qoʻllash maʼlum darajada ijro mahorati va maxsus tayyorgarlikni talab qiladi. Chunki har bir milliy cholgʻuning ovoz diapazoni, tembri va ijro texnikasi oʻziga xos xususiyatlarga ega. Shu sababli orkestrda milliy cholgʻulardan foydalanishda aranjirovka va orkestrovka jarayonlariga alohida eʼtibor qaratish lozim boʻladi. Bu jarayonda kompozitor va dirijorning musiqiy tajribasi va bilimlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy orkestr amaliyoti shuni koʻrsatadiki, milliy cholgʻularni orkestr tarkibiga kiritish musiqiy madaniyatni boyitishda katta ahamiyatga ega. Bu orqali milliy musiqa anʼanalari saqlanib qoladi, shu bilan birga ular zamonaviy musiqa uslublari bilan uygʻunlashib yangi badiiy shakllar yaratiladi. Natijada milliy va jahon musiqiy madaniyati oʻrtasida oʻzaro aloqa va taʼsir kuchayadi.

Zamonaviy orkestr ijrochiligi musiqa sanʼatining muhim va murakkab shakllaridan biri hisoblanadi. Unda turli musiqiy cholgʻularning oʻzaro uygʻunligi, tembr boyligi va ijro uslublarning bir-biri bilan moslashuvi orqali musiqiy asarning badiiy mazmuni toʻliq namoyon boʻladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, milliy cholgʻularni orkestr tarkibiga kiritish orkestr musiqasining imkoniyatlarini yanada kengaytirishga xizmat qiladi.

Milliy cholgʻular har bir xalqning tarixiy va madaniy taraqqiyoti bilan uzviy bogʻliq boʻlib, ular xalqning musiqiy tafakkuri va estetik qarashlarini oʻzida mujassam etgan. Oʻzbek milliy cholgʻulari — dutor, tanbur, rubob, gʻijjak, nay, doira kabi cholgʻular asrlar davomida shakllanib, milliy musiqaning asosiy ijro vositasi sifatida rivojlangan. Bu cholgʻular oʻzining oʻziga xos tembri, ovoz diapazoni va ijro uslubi bilan ajralib turadi. Ularning orkestr tarkibida qoʻllanilishi musiqiy asarlarga milliy ruh va oʻziga xoslik baxsh etadi.

Zamonaviy kompozitorlar milliy cholgʻularning imkoniyatlaridan keng foydalanib, yangi musiqiy asarlar yaratmoqdalar. Bunday asarlarda milliy musiqa anʼanalari va zamonaviy musiqiy uslublari uygʻunlashtiriladi. Masalan, milliy ohanglar, anʼanaviy ritmlar va maqom uslublari orkestr ijrosi bilan birlashib, yangi musiqiy shakllarni yuzaga keltiradi. Bu esa musiqiy asarlarning badiiy taʼsirini kuchaytiradi va tinglovchilarda katta qiziqish uygʻotadi.

Shu bilan birga, milliy cholgʻularni orkestr tarkibida qoʻllash aranjirovka va orkestrovka jarayonlariga alohida eʼtiborni talab qiladi. Chunki har bir cholgʻuning ovoz kuchi, diapazoni va tembri turlicha boʻladi. Masalan, ayrim milliy cholgʻularning ovozi simfonik orkestr cholgʻulariga nisbatan pastroq boʻlishi mumkin. Shu sababli kompozitorlar orkestrlash jarayonida cholgʻularning oʻzaro muvozanatini toʻgʻri belgilashlari zarur.

Milliy cholgʻularning orkestr ijrosida qoʻllanilishi nafaqat musiqiy imkoniyatlarni kengaytirish, balki milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Bu orqali milliy musiqa anʼanalari yangi avlodga etkaziladi va

ular zamonaviy musiqa jarayoni bilan uyg'unlashadi. Shuningdek, milliy cholg'ularning orkestr ijrosida qo'llanilishi milliy musiqani jahon sahnasiga olib chiqishda ham muhim omil hisoblanadi.

Bugungi kunda ko'plab musiqiy jamoalar va orkestrlar milliy cholg'ularni o'z tarkibiga kiritib, turli janrlardagi asarlarni ijro etmoqdalar. Bu esa milliy va zamonaviy musiqiy an'analarning o'zaro boyishiga xizmat qilmoqda. Shu tariqa, milliy cholg'ular zamonaviy orkestr ijrochiligining ajralmas qismiga aylanib bormoqda.

Shuningdek, milliy cholg'ularni orkestr ijrosiga moslashtirishda ta'lim tizimining ham ahamiyati katta. Musiqa ta'lim muassasalarida milliy cholg'ular ijrosini chuqur o'rganish, ularni orkestr tarkibida ijro etish ko'nikmalarini shakllantirish orqali yuqori malakali ijrochilar tayyorlanadi. Bu esa kelajakda milliy musiqa san'atining yanada rivojlanishiga zamin yaratadi.

MUHOKAMA

Zamonaviy orkestr ijrochiligida milliy cholg'ulardan foydalanish masalasi musiqashunoslikda muhim mavzulardan biri hisoblanadi. Chunki orkestr san'ati doimo rivojlanish va yangilanish jarayonida bo'lib, unga turli musiqiy an'analar va ijro uslublari ta'sir ko'rsatadi. Milliy cholg'ularni orkestr tarkibiga kiritish esa bu jarayonda o'ziga xos badiiy va estetik ahamiyatga ega.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy cholg'ular orkestr ijrosida yangi tembr imkoniyatlarini yaratadi. Chunki har bir milliy cholg'u o'zining o'ziga xos ovoz rangi, diapazoni va ijro texnikasi bilan ajralib turadi. Masalan, dutor yoki tanbur kabi cholg'ular lirik va yumshoq ohanglarni ifoda etishda muhim rol o'ynaydi, g'ijjak esa chuqur va ta'sirchan tembr bilan orkestr musiqasining badiiy ta'sirini kuchaytiradi. Bunday tembr boyligi orkestr ijrosini yanada mazmunli va ta'sirchan qiladi.

Shu bilan birga, milliy cholg'ularni orkestr tarkibida qo'llashda ayrim muammolar ham uchraydi. Ulardan biri — milliy cholg'ularning akustik xususiyatlarini simfonik orkestr cholg'ulari bilan muvofiqlashtirish masalasidir. Ayrim hollarda milliy cholg'ularning ovozi orkestrning kuchli tembrleri orasida yo'qolib ketishi mumkin. Shu sababli kompozitorlar va aranjirovkachilar orkestrrovka jarayonida bu jihatlarga alohida e'tibor qaratishlari zarur.

Bundan tashqari, milliy cholg'ularni orkestr ijrosiga moslashtirish ijrochilardan ham yuqori professional mahorat talab qiladi. Chunki milliy ijro uslubi bilan orkestr ijrosi o'rtasida ma'lum farqlar mavjud. Bu farqlarni to'g'ri uyg'unlashtirish orqali musiqiy asarning badiiy qiymati yanada oshadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy orkestr ijrochiligida milliy cholg'ularning o'rni juda muhim hisoblanadi. Milliy cholg'ular har bir xalqning madaniy merosi va musiqiy an'alarini o'zida mujassam etgan bo'lib, ular orqali milliy musiqaning o'ziga xos ruhi va badiiy xususiyatlari namoyon bo'ladi. Ularni orkestr tarkibida

qo'llash musiqiy asarlarning tembr jihatidan boyishiga, badiiy ifoda imkoniyatlarining kengayishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, milliy cholg'ularni zamonaviy orkestr ijrosiga tatbiq etish milliy musiqa an'analarini saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon orqali milliy musiqa madaniyati keng targ'ib etiladi va jahon musiqiy madaniyati bilan o'zaro aloqa mustahkamlanadi. Kompozitorlar va ijrochilar milliy cholg'ularning imkoniyatlaridan samarali foydalanish orqali yangi ijodiy yo'nalishlarni shakllantirishlari mumkin.

Shu sababli, zamonaviy orkestr ijrochiligida milliy cholg'ulardan keng foydalanish, ularning ijro imkoniyatlarini ilmiy va amaliy jihatdan o'rganish musiqa san'atining yanada rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akbarov I. Musiqa lug'ati. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1997.
2. Karomatov F. O'zbek xalq musiqasi tarixi. — Toshkent: O'qituvchi, 1987.
3. Radjabov I. Maqomlar. — Toshkent: San'at, 2006.
4. Matyaqubov O. O'zbek an'anaviy musiqasi. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005.
5. Abdullaev R. Orkestrlash asoslari. — Toshkent: Musiqa, 2010.